

В. П. Колісник, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВА КУЛЬТУРА В МЕХАНІЗМІ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правова культура відіграє визначальну роль і в процесі функціонування системи здійснення публічної влади, і в процесі формування права, і в процесі взаємодії інститутів громадянського суспільства, і в процесі повсякденного спілкування особи з посадовцями та іншими особами. Особливу роль правова культура відіграє в механізмі конституційного регулювання, який можна розглядати як систему впорядкованості визначальних суспільних відносин відповідно до головних ідей конституціоналізму, втілених в тексті Основного Закону, цілей та завдань функціонування конституційної держави. Тобто механізм конституційного регулювання є втіленням функціональної, динамічної сторони процесу переведення нормативності приписів Конституції в реальну впорядкованість суспільних відносин. Зазначена впорядкованість суспільних відносин може означати формування конституційного ладу. Але за певних умов, коли механізм конституційного регулювання функціонує неналежним чином (не у повній відповідності до засадничих конституційних принципів або ж його функціонування має істотні збої чи пов'язане з впливом багатьох негативних чинників), може сформуватися один з антиподів конституційного ладу або й узагалі такий політичний режим, що ввібрав у себе окремі риси різних антиподів конституційного ладу.

Механізм конституційного регулювання складається з декількох стадій (їх кількість може бути різною залежно від специфіки певної конституційної норми чи групи взаємопов'язаних конституційних норм) і на кожній із них регулюючий вплив має певна група юридичних засобів, що в сукупності складають механізм конституційного регулювання. До цих стадій слід відносити: 1) ухвалення Конституції та набуття нею чинності; 2) прийняття Верховною Радою України відповідного поточного законодавства, в якому визначається порядок реалізації прав особи чи повноважень органу влади (у тому числі передбачаються різні правомочності, що впливають із такого права чи повноваження) та виконання обов'язків, передбачених відповідною конституційною нормою (незважаючи на те що конституційні норми офіційно визнаються нормами прямої дії, зазвичай потреба у поточному законодавстві є очевидною або ж прямо впливає з Конституції); 3) виникнення певних юридичних фактів (наприклад, дати та часу початку голосування); 4) здійснення конкретних дій уповноваженими суб'єктами, що спрямовані на реалізацію конституційних прав (або конституційних повноважень); 5) здійснен-

ня кореспондуючих обов'язків зобов'язаними суб'єктами (наприклад, видавання виборцю виборчого бюлетеня членом дільничної виборчої комісії); б) здійснення уповноваженими суб'єктами юридично значущих дій або внесення актів застосування права (наприклад, складання протоколів засідань виборчих комісій та ухвалення рішення про результати виборів).

Однак не завжди механізм конституційного регулювання функціонує достатньо результативно та ефективно. Проголошення засад конституційного ладу, їх офіційне визнання та навіть закріплення шляхом ухвалення Конституції зазвичай стає дуже важливою, але лише першою стадією. І не завжди за цим етапом настають наступні необхідні та достатні заходи, щоденна копітка та узгоджена діяльність усіх державних органів та посадовців. Через відсутність належного рівня правової і передусім конституційно-правової культури та низку інших чинників зміни на краще тривалий час не відбувалися ні в політичній, ні в економічній, ні в соціально-культурній сфері. Тобто визнання на словах засадничих ідей конституціоналізму та їх внесення до конституційного тексту за допомогою різноманітних засобів юридичної техніки ще не є гарантією запровадження конституційного ладу як реального впорядкування визначальних, фундаментальних та основоположних відносин на засадах, проголошених у Конституції, навіть якщо такі конституційні положення є втіленням визнаних здобутків світового конституціоналізму. Якщо у Конституції держави визнається, що народ є єдиним джерелом влади, але насправді результати виборів є значною мірою запрограмованими наперед через профанацію багатопартійності, адміністративний тиск, залякування виборців, обмеження свободи слова та свободи політичної діяльності, сваволю чиновників, а також через позаправовий вплив на процес підрахування голосів, тоді однозначно можна стверджувати, що в такій державі конституційного ладу практично немає, хоча Конституція такої держави може мати ззовні демократичний і привабливий вигляд.

У зв'язку з цим важливо з'ясувати та достеменно знати, як саме насправді сприймаються головні ідеї конституціоналізму серед посадовців та широкого загалу. Адже конституційному ладу як такому стану правопорядку, який у переважаючій своїй частині повністю відповідає конституційній моделі не тільки за формальними критеріями, а й за своєю сутністю, має передувати й усвідомлення головних ідей конституціоналізму широким загалом, і пересмислення їх у контексті національного менталітету та світосприймання, і формування масової конституційної свідомості та прищеплення масової конституційної культури. Такою культурою слід вважати передусім знання та розуміння основних положень Конституції, а також таке ставлення до її приписів, коли правомірною поведінка, політична активність та прагнення консти-

туційними засобами захищати свої права та права інших осіб переростає у звичку. Без такої правової культури та віри у можливість конституційно-правових засобів (ідеться перш за все про віру у можливість відстояти власні права в суді, конституційно-правовими засобами обмежити бюрократію, змінити владу демократичним шляхом, притягти до відповідальності корупціонерів тощо) встановити справжній конституційний лад не вдавалося ще жодному суспільству. І механізм конституційного регулювання (як і кожна з його стадій) без такого переконання, формування конституційно-правової ідеології та високої правової свідомості функціонувати належним чином не зможе. Але й прищеплення високої конституційної та загальної правової культури неможливе лише шляхом правового виховання, правової освіти та просвіти, адже сформувати позитивне ставлення до Конституції та права, а також потребу до постійного оновлення правових знань неможливо без постійного підтвердження їх практичної значущості, причому у практиці як державотворення, так і реалізації, захисту та поновлення порушених прав особи.

О. М. Кузь, доктор соціологічних наук, професор

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ

Поняття толерантності останнім часом стає все більш популярним не тільки серед політологів, а й серед філософів, не говорячи вже про його зростаюче використання в публіцистиці та журналістиці.

У сучасній соціальній науці можна виділити принаймні чотири методологічних та дискурсивних підходи до толерантності: 1) аксіологічний; 2) ідеалістичний, прихильники якого (наприклад, Дж. Роулз та інші представники деонтологічного лібералізму) вбачають у толерантності певний моральний ідеал, якого прагне суспільство; 3) історичистський, що розглядає толерантність як певний спосіб співіснування груп в історії; 4) «конфліктний» дослідницький підхід, що розробляється Ш. Муфф, Е. Лакло, С. Жижеком.

Аксіологічний підхід тлумачить толерантність як «цінність-у-собі» (для Герберта Маркузе – «мета-у-собі», для Пітера Николсона – «благо-у-собі») або принаймні як одну з цінностей ліберальної демократії. Проте, на наш погляд, терпимість як така не є чесною і значуща остільки, оскільки сприяє іншим важливим цілям і благам людини, яких не можна досягти інакше як за умови примирення з існуванням відмінності. Більш того, безмежна толерантність може перетворюватися на зло.